

Asia: VN/27386/2023-VNK-31

Luonnos valtioneuvoston toimenpideohjelmaksi rasismien torjumisesta ja yhdenvertaisuuden edistämisestä

Tarkentavat kysymykset

Millaista sidosryhmäyhteistyötä tulisi tehdä toimeenpanon aikana (yhteistyötahot, yhteistyön muoto ja fokus)?

Laajalla kattauksella eri vähemmistöryhmät, työnantajaliitot, julkisen palvelun ostopalveluja tarjoavat tahot, kuntaliitto, kunnat ja hyte-alueet

Eli paikallisia ja alueellisia ratkaisuja paikallisten yritysten, vähemmistöjen ja julkisten palveluiden välillä. Tavoitena voisi olla paremmat paikalliset palvelut, joiden luomiseen kaikki osallistuisivat. Suomen Romaniyhdistys on mielellään mukana innovoimassa eri yhteiskunnan tasoja ja toimijoita kehittämään konkreettisia toimenpiteitä rasismien vastaisessa työssä ja siihen löytyy hyviä malleja mm. THL:n Antirasistinen työkalu, sekä edellisen hallituksen rasismien vastaista ja hyvien väestösuhteiden edistämisen ohjelmaa voisi toteuttaa sellaisenaan ja vain lisätä sinne esim. hallituksen työllistämistoimenpiteitä, jotka tosin vaativat yllä mainittuja yhteistyökuvioita ja vastuuttamisia.

Miten ja missä toimenpiteissä risteävän ja moniperusteisen syrjinnän torjuminen tulisi erityisesti huomioida?

Kaikissa toimenpidekohdissa, sehan kait on läpileikkaava teema, ja erityisesti sateenkaari-ihmisten osalta ne puuttuvat tässä.

Vielä esitämme, että hallitusohjelma käsittelee myös rasismista johtuvasta köyhyyden ja moniperustaisen syrjinnän kasautuvia ja risteäviä vaikutuksista, joita tässä toimintaohjelmassa ei mainita lainkaan, ainakaan konkreettina tasolla. Vaikka Amerikka ei ehkä ole demokratian mallimaa kaikessa toiminnassaan, mutta siellä tapahtuvia vääryyksiä ja ilmiöitä ja poliittisia päätöksiä ja niiden vaikutuksia myös tutkitaan. Ja toisin kuin meillä, siellä osataan laskea taloudelliset menetykset, joita rasismi ja siitä aiheutuvat erilaiset köyhyysloukut eli puutteellinen terveydenhuolto, huono ruokavalio, huonolaatuinen koulutus, asumisen turvattomuus/vaarallisuus/asunnottomuus aiheuttavat - ja niiden hinta on jo kova

- eli jo useita miljardeja.

Mitä sellaisia toimenpiteitä toimenpideohjelmasta puuttuu, joita valtioneuvoston yhdenvertaisuustiedonannon puitteissa pitäisi mielestäsi edistää?

Julkisen hallinnon ja palveluiden yksityiseltä hankkimien ostopalveluiden yhdenvertaisuuskriteereitä. Tällä tarkoitamme yksityisiä suuria, mutta myös keski-suuria ja pieniä yrityksiä ja niiden alihankkijoita velvoittavia vastuullisuusraportointia, jotka lyhykäisyydessään ”on prosessi, jossa yritys kommunikoi julkisesti toimintansa vaikutuksista ympäristöön, sosiaalisiin näkökohtiin ja taloudelliseen kestävyYTEEN. Se auttaa yritystä ymmärtämään omaa vastuullisuuttaan ja vastaamaan sidosryhmien odotuksiin”. Näistä on esimerkkejä esim. YK:n kehityksen tavoitteita, Sustainable Development Goals, SDG, joita osaa esim. TEM on jo kokeillut ja muitakin löytyy.) Ja lisäksi voisi tutkia parin vuoden sisällä voimaan tulevia vastuullisuus-direktiivejä, joihin kuuluu mm. paitsi yrityksen taloudellista ja ympäristöä koskevat toiminnat ja säädökset ja suositukset, myös sosiaalinen vastuu, joka on yhtä kuin kestävä kehitys, työvoiman moninaisuus, ihmisoikeudet eli siis yhdenvertaisuus, kaikenlainen työvoiman väärinkäytön (Wolt-kuskit ym. harmaan työvoiman käyttö, pakottaminen, alipalkkaus jne.) estäminen.

Kun julkinen hallinto ja palvelu vaatisi kilpailuvalttina yhdenvertaisuussuunnitelman noudattamista yksityisiltä ostettavan palvelun ehtona, ne olisivat todellisia, konkreettisia muutoksia, joiden vaikutusta (määrää ja laatua ja määrä-ajoin) voitaisiin vertailla ja käyttää hyvänä myynti/ostovalttina. Tätä voisi ainakin suosittaa tutkittavaksi ja kehitettäväksi toiminnoksi työrasismien vastaisissa toiminnoissa.

Miten toimenpideohjelman tavoitteiden toteutumista ja vaikutuksia tulisi seurata?

Laadulliset ja määrälliset mittarit ja määräaikaisten arvioinnit malleja on esim. yhdenvertaisuussuunnitelmista Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimistolla on digitaalinen suunnittelun ja arvioinnin työkalu, jota voisi soveltaa laajasti myös kuntien ja työnantajien tarpeisiin "(Yhdenvertaisuuden edistämisen laadullinen mittaaminen valtionhallinnossa – digitaalinen yhdenvertaisuussuunnittelun raportointityökalu ja kokemukset valtionhallinnon kahdeksalta hallinnonalalta, yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto)" Näitä voisi soveltaa kunnille ja hytealueille ja työnantajille, siihen voisi käyttää 6 miljoonaa saataisiin kunnollista pitkä aikaista koulutusta , yhdenvertaisuussuunnitelmia, joissa olisi osallistututettu paikallisia ja alueellisia toimijoita ja vähemmistöjä ja niiden arviointia jota tehtäisiin vertaisotteella eri hytealueet pisteytettäisiin myös näiden mukaan.

Työnantajat mukaan vastuuraportoinneillaan, yllä löytyy mallia.

Muut kommentit

Ja ehkä viimeisenä vaikka tärkeänä pitäisi rasismista tunnistaa myös rodullistamisen prosessiluonteisuus, joka ilmenee meissä kaikissa ihmisissä, jotka yhteiskunnassa kuulumme joko enemmistöihin tai vähemmistöihin. Ehkä tässä auttaisi myös suomalaisten historian tuntemus romaninäkökulmasta, sillä me romanit olemme kokeneet rodullistavaa kohtelua sekä Ruotsi-Suomen ajoilta 1512 vuodesta 1800-luvulle, jonka jälkeen saimme kokea Venäjän vallan aikaista kohtelua ja tämä kaikki ihan yhdessä suomalaisten ja Suomessa asuneiden vähemmistöjen kanssa. Ja Suomen

kansalaissodan ajoista alkaen myös suomalaista ja skandinaavista rodullistavaa politiikkaa. Vuonna 1978 saimme oikeuden pysyvään asumiseen, Euroopan unionin myötä ja Kansallisten romanipoliittisten ohjelmien myötä olimme päässeet jopa hallitusohjelmaan 2010, mutta 2023 jälkeen nykyisissä rasismien vastaisissa ohjelmissa olemme taas vaipumassa näkymättömiin, eli rodullistaminen on myös näkymättömäksi tekemistä sekä valtaväestön että muiden vähemmistöjen silmissä, mikä vaikeuttaa kansallisen mm. romanipoliittisen ohjelman toimeenpanoa ja osallistumista vähemmistökeskusteluihin.

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Lausunto luonnoksesta valtioneuvoston toimenpideohjelmaksi rasismien torjumisesta ja yhdenvertaisuuden edistämisestä

Suomen Romaniyhdistys ry kiittää mahdollisuudesta lausua huomionsa jo ohjelman luonnosvaiheessa. Näin ajoissa annetuilla lausunnoilla tulee olla myös vaikutusta tulevaan ohjelmaan.

Yleisesti Suomen Romaniyhdistys toteaa, että lausuntoluonnos on kunnianhimoinen mutta vielä paikoin hyvin keskeneräinen toimenpiteiden konkretisoinnissa.

Suomen Romaniyhdistys haluaa kiinnittää huomiota siihen tosiasiaan, että rasismi kohdistuu aina ihmisiin ja heidän etniseen taustaansa. Rasismia myös ylläpitävät ja sitä toteuttavat ihmiset. Tästä syystä haluamme kiinnittää jo aiemmissakin hallituksen esityksissä ilmenneeseen tapaan puhua kovin epämääräisesti ulkomaalaistaustaisista, maahanmuuttajista, suomalaisista, vähemmistöistä ja vähemmistötaustaisista, sekä siitä, että erikseen mainitaan vain saamelaiset. Tuntuu siltä ettette tiedä mihin ryhmään perinteiset vähemmistöt ja maahan muuttaneet kuuluvat ja mihin kaikkiin näistä oletetaan esim. romanien kuuluvan. Toivoisimme, että hallituksessakin ymmärretään, että ihmiset Suomessa syntyvät ja kuuluvat hyvin erilaisiin ryhmiin, joita suurinta osaa tässäkin esityksessä tarkoitettuja ihmisiä kuitenkin yhdistää Suomen kansalaisuus. Muista Suomessa eri syistä olevista ihmisistä puhuttaisiin selkeästi joko ulkomaalaistaustaisina, työstätyksellä, pakolaisstatuksella tai oleskeluluvalla olevina ihmisinä.

Tässä toivoisimme myös kuvattavan Suomen kansalaisten tai Suomessa asuvien olevan monimuotoinen väestöryhmä ihmisiä, joiden polku syntymästä ja/tai maahantulosta alkaen itsenäistymiseen, työelämään ja vanhuuteen etenee erilaisista sosiaalisista ja taloudellisista lähtökohdista sekä erilaisista perherakenteista käsin. Ihmisiä asuu niin maaseudulla, haja-asutusalueilla kuin kaupungeissakin. Väestö koostuu eri ikäisistä ihmisistä, erilaisista sukupuolista sekä vammaisista ja vammattomista. Suomessa asuvien ihmisten elämäntilanteet eivät ole yhtenäisiä, on esimerkiksi erilaisia maailmankatsomuksellisia, aatteellisia ja uskonnollisia näkemyksiä sekä seksuaalisia suuntautumisia ja sukupuoli-identiteettejä. Lisäksi voidaan vielä todeta

vaikuttavina tekijöinä yhteisölliset taustat ja myös hyvin erilaiset tavat ilmentää ihmisyyttä sen eri tasoilla (perhe, yhteisö, yhteiskunta).

Kuten valtaväestökin, eli suomalaiset, ja Suomen ruotsalaiset, haluavat erottua etniseltä taustaltaan, niin myös Suomessa asuvat muut vähemmistöt haluavat tulla mainituksi omine taustoineen. Suomen väestöön kuuluu maahanmuuttajia, alkuperäiskansaan saamelaisiin kuuluvia, vanhoihin kansallisiin vähemmistöihin kuuluvia romaneita, juutalaisia, tataareita, karjalaisia, (vanha)venäläisiä, sekä muita maahan eri aikoina tulleita kieli- ja kulttuurivähemmistöjä ja heidän jälkeläisiään.

Tämän väestörakenteen yhdenvertaisuuden haasteisiin ja niiden syiden ymmärtämiseen täytyy tässä nykyisen hallituksen rasismin vastaisessa ohjelmassa tunnistaa sekä rakenteellista rasismia sen hyvin erilaisissa muodoissa että ihmisten väliä rasistia asenteita. Edellisen hallituksen ansiokkaassa ”Rasismin vastainen ja hyvien väestösuhteiden toimintaohjelma” tämä rasismin vastainen työ oli saatu hyvin alulle ja myös inhimillinen näkökulma ja vähemmistöjen osallisuus oli siinä huomioitu. Olisi ollut ehkä kustannustehokkaampaa jatkaa siellä olleen ohjelman toteuttamista lisämausteille, koska sen tutkimustulokset ovat aivan relevantit edelleenkin, eikä tämä ohjelma tällaisenaan tuo mitään uutta siihen.

Mutta siis tämä lausunnolla oleva ohjelma voisi nostaa esiin sen ainakin edellä mainitun tutkimuksen nimeämät rasismin lajit ja lisätä sinne vielä muutamia rasismin lajeja, joita Suomessa tunnistetaan vielä kovin heikosti (esim. institutionaalinen rasismi, systeeminen rasismi, red line -rasismi, vuorovaikutuksellinen rasismi jne.)

Rakenteellisen rasismin lisäksi pitäisi tunnistaa myös sekä rakenteessa että eri ihmisryhmien välillä ilmeneviä kokonaisten ihmisryhmien oletettuihin stereotyyppioihin perustuvat vääristyneet käsitykset antisemitismistä, antigypsismistä (mustalaisviha, joka on Euroopan neuvoston tunnistama ja sille raportoiva rasismin muoto) sekä islamofobiasta. Näistä ei islamofobiaa eikä antigypsismiä edes mainita eikä niihin kohdennu toimenpiteitä tässä ohjelmassa, vaikka ne ovat ”Rasismi Suomessa 2023” tutkimuksen mukaan kuitenkin keskeisimpiä rasismin ja syrjinnän muotoja. Myöskään sateenkaari-ihmisten kokemukset erilaisesta risteävästä ja kasaantuvasta syrjinnästä sekä valtaväestön, että eri vähemmistöjen taholta, eivät ole saaneet riittävästi huomiota ohjelmassa.

Ja ehkä viimeisenä vaikka tärkeänä pitäisi rasismista tunnistaa myös rodullistamisen prosessiluonteisuus, joka ilmenee meissä kaikissa ihmisissä, jotka yhteiskunnassa kuulumme joko enemmistöihin tai vähemmistöihin. Ehkä tässä auttaisi myös suomalaisten historian tuntemus romaninäkökulmasta, sillä me romanit olemme kokeneet rodullistavaa kohtelua sekä Ruotsi-Suomen ajoilta 1512 vuodesta 1800-luvulle, jonka jälkeen saimme kokea Venäjän vallan aikaista kohtelua ja tämä kaikki ihan yhdessä suomalaisten ja Suomessa asuneiden vähemmistöjen kanssa. Ja Suomen kansalaissodan ajoista alkaen myös suomalaista ja skandinaavista rodullistavaa politiikkaa. Vuonna 1978 saimme oikeuden pysyvään asumiseen, Euroopan unionin myötä ja Kansallisten romanipoliittisten ohjelmien myötä olimme päässeet jopa hallitusohjelmaan 2010, mutta 2023

jälkeen nykyisissä rasismien vastaisissa ohjelmissa olemme taas vaipumassa näkymättömiin, eli rodullistaminen on myös näkymättömäksi tekemistä sekä valtaväestön että muiden vähemmistöjen silmissä, mikä vaikeuttaa kansallisen mm. romanipoliittisen ohjelman toimeenpanoa.

Haluaisimme myös korostaa, että hallituksen rasismien vastaisessa työssä pitäisi perustana olla Antirasistinen työote, joka pitää sisällään jo yllä mainittuja asioita, mutta ohjaa myös selkeisiin konkreettisiin toimenpiteisiin: Tiedostamaan, tiedottamaan, kouluttamaan, puuttumaan, valvomaan, arvioimaan määräajoin toimintojen tehokkuutta eri sektoreilla. Lisäksi se ohjaa tarvittaessa luomaan lakeja, sanktioita ja mekanismeja, joilla rasismia tekevät joutuvat vastuuseen tekemisestään ja rasimia kokeneiden uhrien monikertaiset kärsimykset sekä rasismista että syrjinnän eri muodoista (risteävistä, intersektionaalisista ja/ tai kasaantuvista) johtuvat tulevat huomioiduksi ja niitä ryhdytään purkamaan.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto on julkaisut kokeilemansa yhdenvertaisuussuunnitelmien tekemisen ja arvioinnin työkalun ministeriöille ja viranomaisille, tämä ohjelma voisi suositella sen käyttöönottoa myös kunnissa ja muissa julkisissa palveluissa. (Yhdenvertaisuuden edistämisen laadullinen mittaaminen valtionhallinnossa – digitaalinen yhdenvertaisuussuunnittelun raportointityökalu ja kokemukset valtionhallinnon kahdeksalta hallinnonalalta, yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto)

Ja tähän liittyen julkinen hallinto ja kunnat voisivat vaatia yhdenvertaisuussuunnitelmia ja niiden määräaikaista arviointia myös, esim. 3 vuoden välein, paitsi omissa myös niissä palveluissa, joita julkiset palvelut ja kunnat joutuvat nykyisin ostamaan yksityiseltä sektorilta.

Tällä tarkoitamme yksityisiä suuria, mutta myös keski-suuria ja pieniä yrityksiä ja niiden alihankkijoita velvoittavia vastuullisuusraportointia, jotka lyhykäisyydessään ”on prosessi, jossa yritys kommunikoi julkisesti toimintansa vaikutuksista ympäristöön, sosiaalisiin näkökohtiin ja taloudelliseen kestävyteen. Se auttaa yritystä ymmärtämään omaa vastuullisuuttaan ja vastaamaan sidosryhmien odotuksiin”. Näistä on esimerkkejä esim. YK:n kehityksen tavoitteita, Sustainable Development Goals, SDG, joita osaa esim. TEM on jo kokeillut ja muitakin löytyy.) Ja lisäksi voisi tutkia parin vuoden sisällä voimaan tulevia vastuullisuus-direktiivejä, joihin kuuluu mm. paitsi yrityksen taloudellista ja ympäristöä koskevat toiminnot ja säädökset ja suositukset, myös sosiaalinen vastuu, joka on yhtä kuin kestävä kehitys, työvoiman moninaisuus, ihmisoikeudet eli siis yhdenvertaisuus, kaikenlainen työvoiman väärinkäytön (Wolt-kuskit ym. harmaan työvoiman käyttö, pakottaminen, alipalkkaus jne.) estäminen.

Kun julkinen hallinto ja palvelu vaatisi kilpailuvalttina yhdenvertaisuussuunnitelman noudattamista yksityisiltä ostettavan palvelun ehtona, ne olisivat todellisia, konkreettisia muutoksia, joiden vaikutusta (määrää ja laatua ja määrä-ajoin) voitaisiin vertailla ja käyttää hyvänä myynti/ostovalttina. Tätä voisi ainakin suosittaa tutkittavaksi ja kehitettäväksi toiminnoksi työrasismien vastaisissa toiminnoissa.

Näin saataisiin konkreettisesti kaikki osallistumaan samoihin talkoihin ja sidosryhmien kuulemisiin, sillä yhdenvertaisuussuunnitelmiin kuuluu myös sidosryhmien osallistaminen suunnitelmien laadintaan. Tässä ilmaisemme myös huolemme sidosryhmien eli kansalaisjärjestöjen rahoituksen leikkaukset, jotka sulkevat yhä lisääntyvän määrän kansalaisia pois elintärkeistä osallistumisen väylistä, puhumattakaan rahauhastyöstä sekä sote-palveluista, joita ei tuoteta julkisella eikä yksityisellä puolella. Vaarana on luottamuksen puute ja etenevä syrjäytyminen marginaaliryhmiksi.

Vielä esitämme, että hallitusohjelma käsittelee myös rasismista johtuvasta köyhyyden ja moniperustaisen syrjinnän kasautuvia ja risteäviä vaikutuksista, joita tässä toimintaohjelmassa ei mainita lainkaan, ainakaan konkreetian tasolla. Vaikka Amerikka ei ehkä ole demokratian mallimaa kaikessa toiminnassaan, mutta siellä tapahtuvia vääryyksiä ja ilmiöitä ja poliittisia päätöksiä ja niiden vaikutuksia myös tutkitaan. Ja toisin kuin meillä, siellä osataan laskea taloudelliset menetykset, joita rasismi ja siitä aiheutuvat erilaiset köyhyysloukut eli puutteellinen terveydenhuolto, huono ruokavalio, huonolaatuinen koulutus, asumisen turvattomuus/vaarallisuus/asunnottomuus aiheuttavat - ja niiden hinta on jo kova

- eli jo useita miljardeja.

Näissä tutkimuksissa on tullut myös esiin se potentiaalinen innovatiivisuus ja monimuotoisuus, joka menetetään huono-osaisuuden aiheuttamasta pätevän, työkykyisen, työssä oppivan ja sitoutuvan työvoiman puutteesta. Ja toisaalta siellä on myös laskettu kuinka monta miljardia nyt jo maksavat rikkaat ja hyvin toimeentulevat erilaisin tavoin yhteiskuntarauhasta, jota rikkovat tai jotka aiheutuvat rasismista aiheuttamasta radikalisoitumisesta, rikollisuudesta, väkivallasta ja sen uhkasta, ilkeistä, salaliittoteorioista. Puhutaan siis yhteiskunnasta, jonne on muodostunut pysyvä syrjäytynyt marginaali- tai kaksoisyhteiskunta, jolla ei ole mitään menetettävänä. Nykyisen hallituksen olisi syytä laskea myös tässä ohjelmassa erilaisten rasismista aiheuttaman köyhyyden aiheuttamien loukkujen hintaa tulevana vuosina. Jälkien korjaaminen kun on aina kalliimpaa kuin ennaltaehkäisy.

Eli lyhyesti Suomen Romaniyhdistys kannustaa hallitusta ottamaan vastuun demokratian ylläpitämisestä kaikkia ihmisiä ja ihmisoikeuksia kunnioittaen. Se on jatkuvaa työtä yli hallituskausien - kunnianhimoisen pitkäaikaista ja yhdenvertaisuutta ja ihmisoikeuksia edistävää - antirasistista työtä aina ja kaikkialla. Se on rasismista tunnistamista, oikeiden käsitteiden käyttöä, rakenteellisten ja omien henkilökohtaisten asenteiden tunnistaminen terveydenhuollossa, työelämässä, koulussa, koulutuksessa, instituutioissa, laitoksissa, kirkoissa, seurakunnissa, ministeriöissä, kunnissa ja kunnan toimissa, puolueissa ja hallituksissa. Se on vihapuheen, maalittamisen, rasistisen kohtelun ja syrjinnän kiellon lisäksi rangaistuksien koventamisperustaisuus sekä positiivisten yhdenvertaisuutta edistävien suunnitelmien käyttöönotto kaiken toiminnan kilpailuvalttina. Kaiken muun saa kukin hallitus tehdä kuten haluaa, mutta tämän se voisi ottaa kunnia-asiakseen, sillä se takaisi yhteiskuntarauhan ja hyvinvoinnin jatkuvuuden, ja se on sitä mitä tarvitaan ihan jo kohta ihmiskunnan peruspilareiden -kestävän kehityksen, puhtaan veden, ruuan ja ilman riittävyteen- ylläpitämiseen.

Majaniemi Päivi
Suomen Romaniyhdistys.fi